

Психологічні науки

УДК 378.015.3:005.32:37.011.3-057.87(045)

Щербан Тетяна Дмитрівна

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Мукачівський державний університет*

Щербан Татьяна Дмитриевна

*доктор психологических наук, профессор,
профессор кафедры психологии
Мукачевский государственный университет*

Shcherban Tatiana

*Doctor of Psychology, Professor
Mukachevo State University*

Долиной Маріанна Іванівна

*старший викладач
Мукачівський державний університет*

Долиной Марианна Ивановна

*старший преподаватель
Мукачевский государственный университет*

Dolynay Marianna

*Senior Lecturer in Psychology
Mukachevo State University*

**НАВЧАЛЬНА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ
УЧЕБНАЯ МОТИВАЦИЯ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ**

EDUCATIONAL MOTIVATION OF STUDENTS IN THE PROCESS OF VOCATIONAL TRAINING

Анотація. Дане дослідження присвячене актуальній проблемі – розвитку навчальної мотивації студентів на першому етапі їх професійного навчання. Чинниками успішного університетського навчання є рівень сформованості самостійної навчально-пізнавальної діяльності, загальний розвиток інтелектуальної сфери, емоційна зрілість і особистісні якості.

Емпірично виокремлено психологічні особливості формування навчальної мотивації у студентів: студенти першого курсу демонструють тенденцію вияву мотивів навчання пов'язаних з їх соціалізацією у нове середовище, реалізація міжособистісних взаємовідносин у новій групі, прагнення зайти лідерські позиції у групі; студенти другого курсу демонструють тенденцію вияву мотивів навчання пов'язаних із оволодінням професією, набуття професійних знань та умінь.

Узагальнення та порівняння отриманих результатів діагностики та опитування дає можливість звернути увагу на наступне: зменшується кількість студентів, які мають мотив «досягнення успіху». Результати опитування засвідчують, що мотиви навчання змінюються змістово: стають більш професійно зорієнтованими.

Наявність мотивуючих інтересів детермінує розвиток особистості, є суттєвим чинником мотивації щодо навчання, та побудови особистісного плану саморозвитку.

Перспективами подальших досліджень у обраному напрямі можна вважати розробку психологічного інструментарію та тренінгу розвитку пізнавальної мотивації студентів на перших етапах професійного навчання.

Ключові слова: мотивація, навчальна мотивація, успішність, навчальна успішність, професійне навчання.

Анотація. Данное исследование посвящено актуальной проблеме - развитию учебной мотивации студентов на первом этапе их профессионального обучения. Факторами успешного университетского обучения является уровень сформированности самостоятельной учебно-познавательной деятельности, общее развитие интеллектуальной сферы, эмоциональная зрелость и личностные качества.

Эмпирически выделены психологические особенности формирования учебной мотивации у студентов: студенты первого курса демонстрируют тенденцию проявления мотивов учения, связанных с их социализацией в новой среде, реализацией межличностных взаимоотношений в новой группе, стремлением занять лидирующие позиции в группе; студенты второго курса демонстрируют тенденцию проявления мотивов учения, связанных с овладением профессией, приобретением профессиональных знаний и умений.

Обобщение и сравнение полученных результатов диагностики и опроса дает возможность обратить внимание на следующее: уменьшается количество студентов, имеющих мотив «достижение успеха». Результаты опроса свидетельствуют о том, что мотивы учения меняются содержательно: становятся более профессионально ориентированными. Наличие мотивирующих интересов детерминирует развитие личности, является существенным фактором мотивации обучения и построения личного плана саморазвития.

Перспективами дальнейших исследований в выбранном направлении можно считать разработку психологического инструментария и тренинга развития познавательной мотивации студентов на первых этапах профессионального обучения.

Ключевые слова: мотивация, учебная мотивация, успеваемость, учебная успеваемость, профессиональное обучение.

Summary. This research is devoted to an urgent problem - the development of educational motivation of students at the first stage of their professional training. The factors of successful university education are the level of formation of independent educational and cognitive activities, the general development of the intellectual sphere, emotional maturity and personal qualities.

The psychological characteristics of the formation of educational motivation of students have been empirically highlighted: first-year students demonstrate a tendency to manifest motives of learning associated with their socialization in a new environment, the implementation of interpersonal relationships in a new group, the desire to enter the leading position in the group; second-year students demonstrate a tendency for the manifestation of motives for learning associated with mastering a profession, acquiring professional knowledge and skills.

Generalization and comparison of the results of diagnostics and survey makes it possible to pay attention to the following: the number of students who have the motive of "achieving success" decreases. The results of the survey indicate that the motives for learning change meaningfully: they become more professionally oriented.

The presence of motivating interests determines the development of personality, it is an essential factor in motivation in learning, and building a personal plan for self-development.

Prospects for further research in the chosen direction can be considered the development of psychological tools and training for the development of cognitive motivation of students at the first stages of vocational training.

Key words: *motivation, educational motivation, success, academic performance, vocational training.*

Актуальність проблеми. Проблема дослідження успішності особистості є однією з найбільш актуальних у психології. Країні потрібні професійні, ініціативні, креативні спеціалісти. У зв'язку з цим перед вищою освітою держава ставить важливе завдання – підготовка унікальної особистості, яка постійно прагне до самовдосконалення, саморозвитку, яка хоче бути успішною у своїй галузі. Професійна успішність детермінована успішністю у навчанні, у професійному навчанні. Для успішного навчання здобувача вищої освіти вагомим значення має його мотиваційна спрямованість. Мотиваційний аспект навчальної діяльності студента ґрунтується на позитивних пізнавальних мотивах і дійових професійних цілях. Мотиви студентів, які формуються у процесі професійного навчання є основою розвитку майбутнього фахівця. Звідси випливає актуальність дослідження пов'язаних з розвитком та формуванням мотивів навчання здобувачів вищої освіти.

Актуальність дослідження зумовлена й тим, що інтелектуальна діяльність для студента є ведучим видом діяльності, причому успішність у навчанні стає чинником особистісного розвитку молодого людини. Нове, університетське навчання характеризується більш високим рівнем особистісної самостійності. Студентський період характеризується підвищеною інтелектуальною активністю, активністю щодо демонстрації особистісних можливостей. У зв'язку з тим, що в освітньому процесі на перший план виходить унікальна цілісна особистість, що навчається, яка прагне максимально реалізувати свої можливості, проблема успішності її навчальної діяльності набуває особливого значення.

Теоретичною основою дослідження стали психологічні положення про: особистість як суб'єкта життєдіяльності (Н.І. Анциферова,

В.О.Білоусова, П.М. Якобсон); закономірності розвитку юнаків та роль навчальної діяльності у ньому (Д.Б. Ельконін, І.С. Кон, Г.С. Костюк, В.В. Крутецький, В.М. М'ясищев, К.К. Платонов, Я.О. Гошовський, Р.М. Грановська) та інші.

Проблема впливу мотивів на розвиток особистості досліджувалася багатьма науковцями. А саме:

- мотиви як чинник розвитку особистості [5; 7];
- чинники мотивації [2; 1];
- зв'язок мотивів та самореалізації особистості [8; 9];
- емоційно-ціннісний компонент та розвиток особистості [3; 4; 6].

Між тим, не зважаючи на значну розробленість зазначеної проблеми, питання впливу мотиву навчання на успішність саме студентів залишається недостатньо науково опрацьованим. Тому, метою дослідження є – дослідити та виокремити психологічні особливості навчальної мотивації студентів на першому етапі їх професійного навчання.

Реалізація дослідження здійснена за допомогою методів: аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел, методика «Діагностика мотивації успіху та уникнення невдач» А. А. Реана, опитування. Дослідження проводилось на базі Мукачівського державного університету. Вибірку склали студенти 1 та другого курсів в кількості 150 осіб (по 75 з кожного курсу).

У сучасних студентів часто виникають труднощі у навчанні. Успішність у навчанні пов'язана із усвідомленням особистістю важливості засвоєння знань, від її зацікавленості та вмотивованості щодо їх отримання. Найважливішим критерієм успішності студентів є академічна успішність. Оцінка відображає не тільки знання, що є у студента, а також уміння і здібності молоді особистості поповнювати запас знань, тобто навчатися самостійно. Отже, чинниками успішного університетського

навчання є рівень сформованості самостійної навчально-пізнавальної діяльності, загальний розвиток інтелектуальної сфери, емоційна зрілість і особистісні якості. Впродовж багатьох років дослідники, кажучи про навчальну діяльність і її успішність, перш за все мали на увазі провідну роль інтелектуального рівня особистості. Але деякі експериментальні дослідження примушують по-новому поглянути на проблему співвідношення мотиваційного і інтелектуального чинників. Висока позитивна мотивація може заповнювати нестачу спеціальних здібностей або недостатній запас знань, умінь і навичок, граючи роль компенсаторного чинника.

Для визначення психологічних особливостей мотивації першокурсників до навчання використано методика Реану. Отримані результати представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Результати дослідження першокурсників за методикою
«Діагностика мотивації успіху та уникнення невдач А. А. Реана»**

Шкали	Показники (%)
Мотивація успіху	56
Полюс не виражений	28
Уникнення невдач	16

Отримані результати засвідчують, першокурсники мають чітко виражену тенденцію вияву мотиву «досягнення успіху» (56%). Отримані результати доводять, що більшість студентів прагнуть до вирішення складних завдань, до максимальної самостійності, до відповідності високим стандартам, до суперництва з іншими і підвищення самоповаги за допомогою реалізації свого потенціалу.

Мотив «уникнення невдач» діагностовано лише у не значної кількості студентів (16%). Про те, більш тривожними є показники кількості респондентів, у яких «полюс не виражений» (28%).

Паралельно проведено опитування студентів, метою якого було визначити думку досліджуваних щодо їх потреб досягнення успіху у навчанні. Більшість студентів відмітили, що успіх у навчанні вони ідентифікують з лідерськими позиціями у групі (36%), інша частина респондентів (19%) вказала на те, що успіх у навчанні допоможе досягти успіху у професії, успіх у навчанні дає можливість отримувати стипендію (9%). Інші відповіді студентів є різними, і їх показники достатньо не вираженими, а саме: навчаюся за аналогією школи, бо цього очікують батьки, вчуся разом з друзями, вчитися краще, ніж працювати, бо іншого не вмію, не готовий до праці, та ін. Таким чином, можна констатувати, що більшість першокурсників мають серйозні наміри щодо навчання, прагнуть вчитися успішно. Адже вони обрали вуз, обрали здобуття професії, обрали студентство.

Очевидно, що мотивація до навчання вагомо впливає на академічну успішність студентів. Нами проведено аналіз навчання здобувачів вищої освіти. Студенти першого курсу, які були продіагностовані за методикою А.А. Реана і прийняли участь в опитуванні, продемонстрували наступні результати при складанні екзаменаційно-залікової сесії: 51% склали іспити на оцінки «відмінно» та «добре» за національної шкалою, 9% першокурсників мали значні проблеми при складанні іспитів. Порівняння отриманих результатів дає можливість зробити висновок, що саме позитивна мотивація до успіху є вагомим чинником навчальної успішності першокурсників. Показники успішності першокурсників є досить високими, що, на нашу думку, може бути спричинено домінуванням саме мотиву досягнення успіху.

Результати дослідження студентів другого курсу за тією ж методикою представлені в таблиці 2.

Результати дослідження другокурсників за методикою «Діагностика мотивації успіху та уникнення невдач А. А. Реана» (у %)

Шкали	Показники (%)
Мотивація успіху	43
Полюс не виражений	26
Уникнення невдач	30

Отримані результати демонструють, що і для студентів 2-го курсу притаманна тенденція реалізації мотиву «досягнення успіху» (43%). Отримані результати підтверджують стійкі наміри студентів самостійно навчатися, опанувати професію, займатися саморозвитком особистісним та професійним. Мотив «уникнення невдач» діагностовано лише у меншій кількості студентів (30%). Майже не змінними залишаються показники кількості респондентів, у яких «полюс не виражений» (26%).

Також, паралельно проведено опитування студентів, метою якого було визначити думку досліджуваних щодо їх потреб досягнення успіху у навчанні. Більшість студентів другого курсу відмітили, що навчаються: для опанування майбутньою професією (28%); з метою зайняття лідерських позицій (17%); цікаво навчатися, пізнавати нове (9%); отримання стипендії (5%). Інші відповіді студентів є різними, і їх показники достатньо не вираженими, а саме: навчаюся бо не хочу повертатися додому, подобається студентське життя, бо цього очікують батьки, та ін. Таким чином, можна констатувати, що більшість студентів 2 -го курсу мають мотиви навчання більш професійно зорієнтовані, направлені на їх професійних саморозвиток.

Аналогічно нами проаналізовано навчання другокурсників. Студенти другого курсу при складанні екзаменаційно-залікової сесії продемонстрували наступні результати: 40% склали іспити на оцінки «відмінно» та «добре» за національної шкалою, 16% студентів мали значні

проблеми при складанні іспитів. Порівняння отриманих результатів за методикою А.А. Реана та результатів академічної успішності вказує на те, що сформовані мотиви до навчання суттєво визначають успішність цієї діяльності.

Порівняння результатів опитування студентів першого та другого курсу свідчить про наступне:

- студенти першого курсу демонструють тенденцію вияву мотивів навчання пов'язаних з їх соціалізацією у нове середовище, реалізація міжособистісних взаємовідносин у новій групі, прагнення зайти лідерські позиції у групі;
- студенти другого курсу демонструють тенденцію вияву мотивів навчання пов'язаних із оволодінням професією, набуття професійних знань та умінь;
- кількість студентів, які мають мотив «досягнення успіху» зменшується з 56% до 43%. Можна стверджувати, що мотиви навчання змінюються змістово: стають більш професійно зорієнтованими;
- кількість студентів, які мають мотив «уникнення невдач» зростає з 16% до 30%. Можна стверджувати, що якщо мотиви навчання ґрунтуються на не професійних інтересах, зорієнтовані у соціальну сферу, то з часом такі інтереси втрачають сенс.

Також слід вказати на наступне. Активний особистісний розвиток молодій людині зумовлює суттєві зміни його спонукальної сфери. Насамперед це помітно у формуванні нової внутрішньої позиції, детермінованої професійними інтересами, прагненні подолати у своїй самореалізації межі школи та прилучитися до студентського, дорослого життя. На основі цих потреб юнак починає орієнтуватися на цілі, які він бачить за межами свого сьогодення. Якщо усі переживання, інтереси, прагнення юнака зосереджені лише на проблемах соціального,

студентського життя, то це свідчить про неготовність особистості перейти на до нового етапу життя – здобуття професії. Про що і засвідчують результати навчання.

Наявність мотивуючих інтересів детермінує розвиток особистості, є суттєвим чинником мотивації щодо навчання, та побудови особистісного плану саморозвитку. Про те, цей «внутрішній план» ще не цілісний, не гармонізований, недостатньо стійкий і узагальнений. Причому, такий «внутрішній план», поведінка потребує постійного підкріплення з боку оточуючих. За її відсутності мотиви можуть змінюватися.

Отримані результати, свідчать, що під час такого процесу навчальна мотивація та успішність часто може мати негативну тенденцію і знижуватися. Вважаємо, що це може бути наслідком внутрішньо особистісного конфлікту – не відповідність між цілями та власними можливостями, який особистість гостро переживає. Потрібно зазначити, що високий рівень домагань також може бути причиною невдачі у здійсненні задуманого, оскільки він береться за навчання, до яке для нього є проблемним або складним (можливо через причини психологічної неготовності до самостійного навчання).

За результатами дослідження можна виокремити наступне.

Успішність у навчанні пов'язана із усвідомленням особистістю важливості засвоєння знань, від її зацікавленості та вмотивованості щодо їх отримання. Найважливішим критерієм успішності студентів є академічна успішність. Чинниками успішного університетського навчання є рівень сформованості самостійної навчально-пізнавальної діяльності, загальний розвиток інтелектуальної сфери, емоційна зрілість і особистісні якості.

Емпірично виокремлено деякі особливості формування навчальної мотивації у студентів на початку їх професійного навчання. А саме. Студенти першого курсу демонструють тенденцію вияву мотивів навчання

пов'язаних з їх соціалізацією у нове середовище, реалізація міжособистісних взаємовідносин у новій групі, прагнення зайти лідерські позиції у групі. Студенти другого курсу демонструють тенденцію вияву мотивів навчання пов'язаних із оволодінням професією, набуття професійних знань та умінь.

Узагальнення та порівняння отриманих результатів діагностики та опитування дає можливість звернути увагу на наступне. Кількість студентів, які мають мотив «досягнення успіху» зменшується з 56% до 43%. Можна стверджувати, що мотиви навчання змінюються змістово: стають більш професійно зорієнтованими; кількість студентів, які мають мотив «уникнення невдач» зростає з 16% до 30%. Можна стверджувати, що якщо мотиви навчання ґрунтуються на не професійних інтересах, зорієнтовані у соціальну сферу, то з часом такі інтереси втрачають сенс.

Наявність мотивуючих інтересів детермінує розвиток особистості, є суттєвим чинником мотивації щодо навчання, та побудови особистісного плану саморозвитку.

Перспективами подальших досліджень у обраному напрямі можна вважати розробку психологічного інструментарію та тренінгу розвитку пізнавальної мотивацію студентів на перших етапах професійного навчання.

Література

1. Августюк М. М. Особистісні чинники об'єктивності метакогнітивного моніторингу. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. 2015. Вип. 1(6). К. : НАУ. С. 12-17.
2. Балашов Е.М. Теоретичні підходи до вивчення чинників мотивації саморегульованого навчання студентів. Теорія і практика сучасної психології. 2019. №2 (1). С. 10–16.

3. Василенко Л.М. Задоволеність студентів навчальною діяльністю як чинник успішності їхньої професійної підготовки. Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2016. Вип. 21 (2- 2016). Ч. 1. С. 38-44.
4. Карпенко Є. В. Сучасні вектори дослідження емоційного інтелекту особистості. Психологія і особистість. 2019. №1(15). С. 60-72.
5. Маккеланд Д. Мотивация человека.-СПб.: Питер, 2007. 672 с.
6. Малихіна О. А. Дослідження емоційно-ціннісного компоненту в структурі самоповаги студентів. Проблеми сучасної психології. 2017. № 1. С. 51- 55.
7. Олпорт Г. Становлення особистості: Вибрані праці. М.: Сене, 2002. 462 с.
8. Ставицька О. Г., Бунечко Ю. В. Вплив рівня домагань на прагнення до самоактуалізації студентської молоді. Психологія: реальність і перспективи. №11. 2018. С. 140–144.
9. Тесленко М. М., Юдіна Н. О. Психологічні особливості саморегуляції навчально-професійної діяльності студентів. Психологія і особистість. 2018. №1(13), С. 118-127.